

Είδος: Εφημερίδα / Ένθετο: Β2

Ημερομηνία: Κυριακή, 15-02-2009

Σελίδα: 17

Μέγεθος: 977 cm²

Μέση κυκλοφορία: 182630

Επικοινωνία εντύπου: (211) 365.7000

Λέξη κλειδί: ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΤΑΚΗ

Ο Τζορτζ Στάινερ αναλύει το έργο του Μάρτιν Χάιντεγκερ και εξηγεί γιατί ο κορυφαίος γερμανός φιλόσοφος υποστήριξε τον εθνικοσοσιαλισμό και έγινε μέλος του ναζιστικού κόμματος

Ο μέγιστος των στοχαστών, ο ελάχιστος των ανθρώπων

GEORGE STEINER

Χάιντεγκερ

Μετάφραση Ασημίνα Καραβαντά, Εκδόσεις Πατάκη, 2009, σελ. 256, τιμή 16 ευρώ

ΤΟΝ ΑΝΑΣΤΑΣΗ ΒΙΕΤΝΟΝΗ

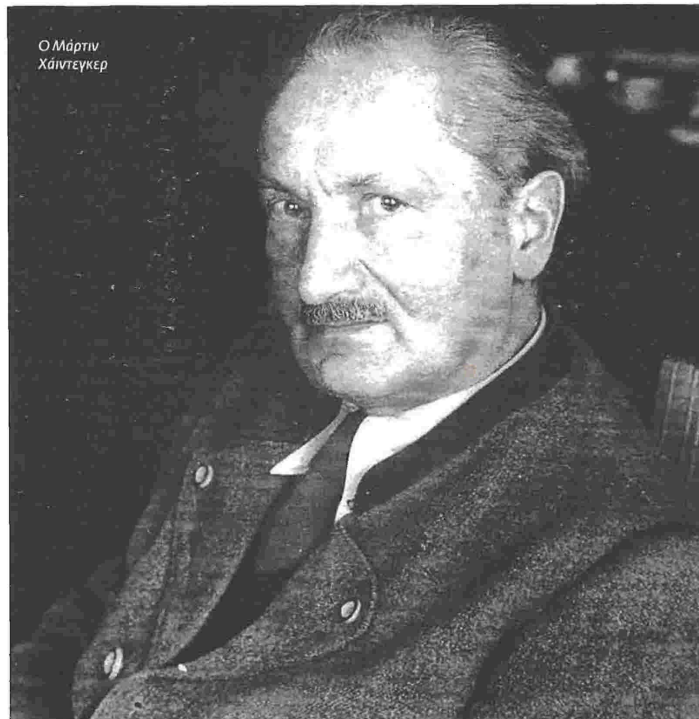
Το δοκίμιο αυτό του Τζορτζ Στάινερ δεν είναι καινούργιο. Έχουν περάσει πάνω από τριάντα χρόνια από τότε που πρωτοκυκλοφόρησε (1978). Αλλά, όπως συμβαίνει με όλα σχεδόν τα κείμενα του κορυφαίου δοκιμογράφου, παραμένει το ίδιο δραστικό όπως και την εποχή που δημοσιεύθηκε (δύο χρόνια μετά τον θάνατο του γερμανού φιλοσόφου). Ακόμη και σήμερα λοιπόν ισχύει ο παλιός έπαινος: «*Είναι η καλύτερη εισαγωγή στο έργο του Χάιντεγκερ*». Αρκεί άραγε η οποιαδήποτε εισαγωγή, γραμμένη έστω από τον σημαντικότερο ζώντα δοκιμογράφο, για να εξοικειωθεί κανείς με το έργο ενός από τους σημαντικότερους, τους δυσκολότερους και τους πλέον αμφιλεγόμενους (ως πρόσωπο) φιλοσόφους όχι μόνο του 20ού αιώνα, αλλά και όλων των εποχών; Τι ήταν εκείνο που ώθησε τον Στάινερ να γράψει αυτό το εκτενές δοκίμιο; Οι λόγοι είναι πολλοί.

Ας αρχίσουμε όμως με τη βασική απορία: πώς ένας εβραϊκής καταγωγής διανοούμενος γράφει επαινετικά για τον Χάιντεγκερ, ο οποίος υπήρξε από το 1933 ως το 1945 μέλος του γερμανικού εθνικοσοσιαλιστικού κόμματος; Βεβαίως ο Στάινερ δεν είναι ο μόνος εβραϊός διανοούμενος που εκτιμά τόσο πολύ τον Χάιντεγκερ. Τον ίδιο ενθουσιασμό είχε επιδείξει και ο Ντεριντά. Η συζήτηση θα ήταν περιττή αν ο Χάιντεγκερ δεν ήταν «*ένανς σπληνισμένος ναζιστής*», όπως τον αποκάλεσε ο αναθεωρητικός ιστορικός Ερνστ Νόλτε.

Δεν είμαι βέβαιος κατά πόσον η εξοικείωση με το έργο του Χάιντεγκερ θα βοηθήσει τον μέσο αναγνώστη να απολαύσει το έξοχο δοκίμιο του Στάινερ, αλλά είναι βέβαιο ότι αν διαβάσει τον Στάινερ θα κατανοήσει ευκολότερα και το magnitude του φιλοσόφου *Είναι και χρόνος* και τα άλλα του βιβλία. Ο Στάινερ αναλύει τον Χάιντεγκερ υποστηρίζοντας ότι το έργο του φιλοσόφου αγιάζει την υψηλή ποίηση. Επομένως γράφοντας κανείς για αυτό ορίζει ουσιαστικά και την ποιητική του, η οποία καλύπτει τρεις τομείς:

Πρώτον, τη φιλοσοφία της γλώσσας, και άρα το υψηλό επίπεδο ανταπόκρισης του λόγου προς τα πράγματα και τις ιδέες.

Δεύτερον, το πεδίο της μεταφρω-

Ο Μάρτιν Χάιντεγκερ

κής, δηλαδή την έξοδο από τον εικόλο-γικευμένο λόγο.

Τρίτον, το πεδίο του στοχασμού, όπου ο στοχασζόμενος προσπαθεί και –αν είναι ικανός– υπερβαίνει τους περιορισμούς της γλώσσας.

Αφού περάσει κανείς – διαδοχικά ή όχι – από τα πεδία αυτά, εισέρχεται στον φωτεινό κόσμο της ύπαρξης, όπως ο περιπατητής βγαίνει από το δάσος στο ξέφωτο, στο άνοιγμα του φωτός. Δεν είναι επομένως τυχαίο που οι εικόνες του δάσους περνούν συχνά μέσα στα κείμενα του Χάιντεγκερ.

Το πλατωνικό δίλημμα

Ο Στάινερ δεν είναι φιλόσοφος. Αλλά στη σύγχρονη εποχή κανένας δεν μπορεί να γράψει δοκίμιο αξιόσεων χωρίς γνώσεις φιλοσοφίας. Εδώ όμως ο συγγραφέας, όπως ομολογεί στο εισαγωγικό κείμενο της πρώτης έκδοσης του βιβλίου του, ενδιαφέρεται πρωτίστως για το πολιτισμικό περιεχόμενο του χάιντεγκεριανού έργου, για την επίδρασή του στον διάλογο των ιδεών και στην ίδια τη γλώσσα που δεν την αντιμετωπίζει ως πολιτισμικό μόρφωμα, αλλά ως κώδικα αναγνωρίσιμης του πραγματικού – και ο κώδικας αυτός ανοίγει το πεδίο του μέλλοντος. Δηλαδή μέσα από την επεξεργασία των ιδεών προβάλλει μια εικόνα του κόσμου, που για να τη

συλλάβει κανείς δεν αρκούν οι αισθήσεις. Είναι επιπλέον εικόνα διπλή. Πρώτα απ' όλα εικόνα της πλατωνικής κυριαρχίας της τεχνολογίας και έπειτα της ενστατικής σκέψης σε μια εποχή ραγδαίου καταμερισμού. Παραμένει συν τους άλλους σε έναν προβληματισμό με βαθύ ανθρωπολογικό περιεχόμενο, αφού δρα εναντίον της δεσποτικής σκέψης και αναπτύσσεται πάνω στο παλιό πλατωνικό δίλημμα: φιλοσοφία ή δεσποτισμός. Στον Χάιντεγκερ η λογική και η μεταφυσική συναντώνται και η φύση συνυπάρχει αρμονικά με τον κόσμο των ιδεών.

Αλλά η αρμονία της συνύπαρξης δεν αποκλείει το δράμα, αφού θέτει τον άνθρωπο ενόπιον των ορίων του: ως πού μπορεί να προχωρήσει η σκέψη ώστε να γίνει κάτι περισσότερο από αυτό που είναι; Ποια τα όρια της γλώσσας και πώς η παγκόσμια γλώσσα του πνεύματος παίρνει διαφορετικές μορφές από τη μια στην άλλη εθνική γλώσσα; Αφού υπάρχει ο Χάιντεγκερ, ο Γιάκομπσεν ίσως μοιάζει περιττός. Ο σαρκικός υπαρξισμός επίσης φαντάζει ως εκτενής υποσημείωση ή ως επιχωμάτωση στο έργο του γερμανού φιλοσόφου. *Το Είναι και το μηδέν* του Σαρτρ λοιπόν δεν είναι παρά μια ανάγνωσι – ή για τους άπιστους Θεομάδες παρανόημα – του χάιντεγκε-

ριανού *Είναι και χρόνος*. Το ίδιο ισχύει και για τον νομιαλισμό. Αν προχωρήσει κανείς στα νεότερα ρεύματα, η ήταν ο αποδομισμός αν όχι μια αναγωγή στο ultra non plus των θεωριών του Χάιντεγκερ;

Ενα βήμα προς το φως

Ενδεχομένως τα έργα του Χάιντεγκερ να είναι πιο απροσπέλαστα από τα κείμενα του Ντεριντά. Κανένας άλλος στον 20ό αιώνα, συγγραφέας ή φιλόσοφος, δεν κατάφερε να δημιουργήσει ένα μη συγκρίσιμο πεδίο μεταφορών. Κάθε φορά που κάποιος επιχειρεί οιαδήποτε σύγκριση, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι αυτός που συγκρίνει με τον Χάιντεγκερ καθίσταται ή παρέκταμα του χάιντεγκεριανού έργου ή παραλλαγή του. Να τι λέει ο Στάινερ επί αυτού: «*Η γαλλική σχολή Ψυχανάλυσης, υπό την ηγεσία του Ζακ Λακάν, και η γαλλική σχολή σημειωτικής, υπό την ηγεσία του Ζακ Ντεριντά, προσπαθούν να πραγματώσουν την επιμολογική κατάδυσση του Χάιντεγκερ στη δική τους γλώσσα. Η ποίηση του Τσέλαν γίνεται δυνατή με τη βήθεια των χάιντεγκεριανών νεολογισμών και της χάιντεγκεριανής συμπλοκής λέξεων*». Η συμπλοκή αυτή έχει στόχο ωστόσο να φανερωθεί «*ένα δεύτερο γλωσσικό σημείο*», μια απόσπαση του

νοήματος από τις γλωσσικές του ρίζες, ένα «*βήμα προς το φως*». Έτσι, ο Στάινερ έχει σοβαρό λόγο να αναρωπιέται αν η θεωρία του Χάιντεγκερ για την ουσία και την ύπαρξη δεν είναι παρά μια ευκρή παραλλαγή του λεξιλογίου της συνολικής δυτικής μεταφυσικής και εμείς με τη σειρά μας για το κατά πόσον ισχύει ο διάσημος αφορισμός του Σαρτρ «*η ύπαρξη προηγείται της ουσίας*».

Πατι όμως όλα αυτά να μην είναι «*παλιές εικασίες*», όπως αφήνει να εννοήσουμε ο Χάιντεγκερ; Ο Στάινερ καταλήγει στη φαρμακερή διατύπωση ότι «*ο Χάιντεγκερ εκπαιδεύτηκε ως θεολόγος και παρέμεινε θεολόγος*». Μπορεί δηλαδή να μην είναι καν φιλόσοφος. Ίσως γι' αυτό και η θεώρησή του τού θανάτου είναι απελευθερωτική. Χωρίς την αίσθηση του φαρτού και της περατότητας δεν υπάρχει αλήθεια. Επομένως και η *στράτευση* του Σαρτρ, για την οποία τόση μελάνη ξοδεύτηκε επί δεκαετίες, είναι κατ' ουσίαν μια μετάφραση αυτού που ο Χάιντεγκερ αποκαλεί *αποφασιστικότητα*, που μας οδηγεί στην έννοια του περιορισμού, έννοια απελευθερωτική επίσης. Το ίδιο, λέει ο Στάινερ, ισχύει και για τον αγγλικό όρο *commitment* (δέσμευση) – τον οποίο, ας θυμίσουμε, εισήγαγε στο ελληνικό πολιτικό λεξιλόγιο ο Ανδρέας Παπανδρέου.

Ενοχή σιωπής

Αναρωπιέται κάποιος; Πώς ήταν δυνατόν ένας άνθρωπος με τόσο προωθημένη σκέψη να εξαπατηθεί από τη λεγόμενη εθνικοσοσιαλιστική ιδιοθυσία; Δεν είδε, έκανε λάθος, ήταν ματαιόδοξος, είχε δηλαδή τα βασικά ελαττώματα του ακαδημαϊκού, υποστηρίζει ο Στάινερ. Υπόχρηστος και βαρύτερος συγγενικές ωστόσο που τις παραθέτει ο συγγραφέας σε δύο απιράμλλης λαμπρότητας σελίδες, συμπεριφέροντας ότι ο Χάιντεγκερ δεν έγινε ναζιστής από αντισημιτισμό – δεν ήταν αντισημίτης –, αλλά γιατί πριν από τα εγκλήματα του ναζισμού ήταν εύκολο στην Ευρώπη των δικτατόρων να ανακαλύψει κανείς μισοπιστικές συγγενικές ή ακόμη και συνδηλώσεις σχετικές με την ιερότητα του προσώπου και την απελευθέρωση, μέσω της αρχέγονης επιστροφής στον κόσμο της ψυχής και των φυσικών πραγμάτων, από τα δεμάτια της ασηρμένης διάνοιας. Επρόκειτο για την πιο ελκυστική από τις εθνικοσοσιαλιστικές «*αποσχέσεις*». Έτσι εξαπατήθηκαν εκατομμύρια άνθρωποι όχι μόνον εντός αλλά και εκτός Γερμανίας. Το γεγονός όμως ότι ουδέποτε μεταπολεμικά ο Χάιντεγκερ μίλησε για όλα αυτά τον καθιστά διπλά ένοχο και δικαίονει έναν άλλον φιλόσοφο, τον Γκάμπερ, που είπε ότι ο Χάιντεγκερ υπήρξε «*ο μέγιστος των στοχαστών και ο ελάχιστος των ανθρώπων*».